

ҲОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШГА ОИД ЗАМОНАВИЙ ҚОНУНЧИЛИГИ

Абдуҷаббаров Джалалиддин Кадирович
Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги
Коррупцияга қарши ички назорат бошқармаси бош мутахассис. +99890 977 00 46

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистон ва ҳорижий давлатларнинг коррупцияга қарши замонавий қонунчилиги ва истиқболлари илмий нуқтаи назардан таҳлил қилинган, хусусан мамлакатмизда махсус қонун қабул қийинчилиги, коррупциявий ҳуқуқбузарликлар учун жиноий жавобгарликнинг янада кучайтирилганлиги масалалари кўриб чиқилган, шунингдек бир қанча хорижий мамлакатларда коррупциянинг олдини олиш ва унга барҳам беришга қаратилган нормалари, мамлакатларни минтақавий жойлашуви асосида таснифлаб, кўриб чиқилган ва муаллиф томонидан тегишли илмий хулосалар ва жиноят-ҳуқуқий қонунни такомиллаштиришга доир таклифлар берилган.

Калит сўзлар: коррупция, коррупциявий ҳуқуқбузарлик, жиноят, халқаро стандартлар, ноқонуний бойиш, ўз мавқеини суистеъмол қилиш.

СОВРЕМЕННОЕ АНТИКОРРУПЦИОННОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Абдуҷаббаров Джалалиддин Кадырович
Министерство здравоохранения Республики Узбекистан
Главный специалист Отдела внутреннего антикоррупционного контроля
+99890 977 00 46

АННОТАЦИЯ

В статье с научной точки зрения анализируются современное антикоррупционное законодательство Узбекистана и зарубежных стран, а также перспективы их развития, в частности рассмотрены вопросы принятия в нашей стране специального закона, усиления уголовной ответственности за коррупционные правонарушения, кроме того путем классификации стран по региональному признаку, изучены нормы законодательства ряде зарубежных стран, направленные на предупреждение и устранение коррупции, после чего автором представлены соответствующие научные выводы и предложения по совершенствованию уголовного законодательства.

Ключевые слова: коррупция, коррупционное правонарушение, преступление, международные стандарты, незаконное обогащение, злоупотребление служебным положением.

MODERN ANTI-CORRUPTION LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES

Abdujabbarov Jalaliddin Kadyrovich
Ministry of Health of the Republic of Uzbekistan
Chief Specialist, Internal Anti-Corruption Control Department
+99890 977 00 46

ANNOTATION

The article analyzes from a scientific point of view the modern anti-corruption legislation of Uzbekistan and foreign countries, as well as the prospects for their development, in particular, the issues of adopting a special law in our country, strengthening criminal liability for corruption offenses, in addition, by classifying countries on a regional basis, studied the norms legislation of a number of foreign countries aimed at preventing and eliminating corruption, after which the author presents the relevant scientific conclusions and proposals for improving the criminal legislation.

Keywords: corruption, corruption offense, crime, international standards, illicit enrichment, abuse of office power.

Мамлакатимизда коррупцияга қарши кураш ва бу каби жиноятлар содир этилишининг олдини олиш бўйича қатор ишлар амалга оширилиб, коррупцияга қарши курашнинг тўлақонли ҳуқуқий механизми жорий этилди. Шу давр ичида Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаётнинг у ёки бу соҳасида коррупцияга қарши курашга қаратилган салмоқли қонунчилик базаси тузилди.

Жумладан, коррупцияга қарши кураш давлат сиёсатининг устувор йўналишини белгилаб берувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Биринчидан, 2017 йил 3 январда қабул қилинган **“Коррупцияга қарши кураш тўғрисида”**ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни қабул қилиниб, унда коррупция билан боғлиқ тушунчаларга таъриф бериб ўтилган.

Хусусан, **коррупция** — шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиш;

коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик— коррупция аломатларига эга бўлган, содир этилганлиги учун қонун ҳужжатларида жавобгарлик назарда тутилган қилмиш;

манфаатлар тўқнашуви — шахсий (бевосита ёки билвосита) манфаатдорлик шахснинг мансаб ёки хизмат мажбуриятларини лозим даражада бажаришига таъсир кўрсатаётган ёхуд таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳамда шахсий манфаатдорлик билан фуқароларнинг, ташкилотларнинг, жамиятнинг ёки давлатнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ўртасида қарама-қаршилик юзага келаётган ёки юзага келиши мумкин бўлган вазият тўғрисидаги тушунчалар киради.

Шунингдек, тадбиркорлик фаолиятини турли хил давлат органларининг ғайриқонуний аралашувидан ҳимоялашга, тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишда юзага келадиган турли бюрократик тўсиқларни олиб ташлашга, шу билан бирга хуфёна иқтисодиётга, коррупция ва талон-торож қилишларга қарши жиноят-ҳуқуқий нормалар самарадорлигини оширишга қаратилган қатор новеллалар қабул қилинган. Жумладан 10 августдаги ЎРҚ–389-сонли Қонуни билан Жиноят кодексига янги *«Тадбиркорлик фаолиятига тўсқинлик қилиш, қонунга хилоф равишда аралашуш билан боғлиқ жиноятлар ҳамда хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига тажовуз қиладиган бошқа жиноятлар»* номли XIII¹-боб киритилди. Мазкур қонун қуйидагилар учун жавобгарлик белгилади:

192¹-модда – Хусусий мулк ҳуқуқини бузиш;

192²-модда – Тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини текшириш ва молия-хўжалик фаолиятини тафтиш қилиш тартибини бузиш;

192³-модда – Тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини ва (ёки) уларнинг банклардаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни қонунга хилоф равишда тўхтатиб туриш;

192⁴-модда – Тадбиркорлик субъектларини ҳомийликка ва бошқа тадбирларга мажбурий жалб этиш;

192⁵-модда – Лицензиялаш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини ва рухсат бериш тартиб-таомиллари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш;

192⁶-модда – Имтиёзлар ва преференцияларни қўллашни ғайриқонуний равишда рад этиш, қўлламаслик ёки қўллашга тўсқинлик қилиш;

192⁷-модда – Хўжалик юритувчи субъектларга ва бошқа ташкилотларга пул маблағлари беришни асоссиз равишда кечиктириш;

192⁸-модда – Тадбиркорлик субъектларининг ҳисобварақларида пул маблағлари мавжудлиги тўғрисидаги ахборотни қонунга хилоф равишда талаб қилиб олиш;

192⁹-модда – Тижоратда пора эвазига оғдириб олиш;

192¹⁰-модда – Нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотининг хизматчисини пора эвазига оғдириб олиш;

192¹¹-модда – Нодавлат тижорат ташкилотида ёки бошқа нодавлат ташкилотида мансабдор шахслар томонидан ўз ваколатларини суистеъмол қилиш жиноятлари таркиблари киритилди.

Коррупция – ҳар қандай давлатнинг сиёсий тузилиши, иқтисодий-ижтимоий ривожланиш даражасидан қатъи назар, бутун дунёда глобал муаммо ҳисобланади.

2014 йил феврал ойида эълон қилинган Европа Иттифоқида коррупцияга қарши кураш аҳволи тўғрисидаги Европа Комиссиясининг биринчи ҳисоботида, коррупция (ўша вақтда) ҳеч бир истисносиз Европа Иттифоқининг барча 28 давлатида мавжуд эканлиги таъкидланган [1].

Маълумотларга кўра, Европанинг ўзида коррупциявий жиноятлардан кўрилган умумий иқтисодий зарар йилига 120 миллиард еврога тенг [2].

Бир қанча чет эл мамлакатларида давлат бошқаруви соҳасида коррупциянинг олдини олиш ва унга барҳам беришга қаратилган маъмурий нормалар комплекси ишлаб чиқилган. Биз мамлакатларни қуйидагича минтақавий жойлашувига кўра бўлиб чиққан ҳолда ўрганишни афзал кўрдик.

1) Америка (Шимолий ва Жанубий Америка) давлатлари жиноят қонунчилиги:

АҚШ миллий жиноят қонунчилигининг кўплаб ўзига хос жиҳатлари диққатга сазовор. Мисол учун, 1977 йилда АҚШ илк бор ўз мамлакатидан ташқарида содир этилган амалдорларни пора эвазига оғдириш учун ҳам жиноий жавобгарлик жорий этган (АҚШнинг йирик корпорациялари чет эл буюртмаларини олиш учун пора берганлиги фош этилганидан сўнг).

Бундан ташқари, АҚШ қонунларида нафақат давлат хизматчиси ўз вазифасини бажариши чоғида юзага келадиган манфаатлар тўқнашуви, балки давлат ҳокимияти органларида ўз хизматини тўхтатган шахс билан шундай ҳолатнинг рўй бериши ҳам назарда тутилган.

АҚШ қонунчилиги давлат хизматчисининг қўшимча (асосий вазифа учун иш ҳақидан ташқари) даромад олиш ҳуқуқини ҳам анча чеклаган. Бундай даромад миқдори асосий иш ҳақининг 15% дан ошмаслиги лозим. Бу чеклаш Сенат аъзоларидан ташқари, ҳокимият учала тармоғининг барча хизматчиларига нисбатан татбиқ этилади.

Шунингдек, мансабдор шахси сифатида хизматни ўташ даврида муайян муаммоларни ҳал қилишда ҳукумат номидан шахсан ва катта ваколатлар билан иштирок этган бўлса, бу шахс истеъфога чиққанидан кейин ижро этувчи ҳокимият органлари томонидан ўхшаш муаммоларни ҳал қилишда бировнинг манфаатларини расман ва ҳар қандай шаклда ифода этишга ҳақли эмас.

АҚШ кодексларида мансабдор шахслар ёки гувоҳларнинг порахўрлиги учун жиноий жавобгарлик белгиланган. Унда, пора олиш ва беришдан ташқари, пора таклиф қилиш, ваъда қилиш, пора сўраш ва порани олишга розилик билдириш ҳам жиноий жавобгарликка сабаб бўлади [3].

Канада жиноят қонунчилигига мувофиқ, коррупциявий жиноятлар тариқасида “мансабдор шахсларни пора эвазига оғдириш”, “ҳукуматни алдаш”, “мансабдор шахс томонидан содир этилган ишончни суиистеъмол қилиш” жиноятлари ҳисобланади. 1985 йил Канадада давлат хизматчилари хулқ-атвор қоидаларини ўзида жамлаган Кодекс қабул қилинди.

Қоидалар юқорида зикр этилган жиноятларнинг олдини олишга, давлат хизматида ва уни тарк этгандан сўнг “манфаатлар тўқнашуви” рўй берган ҳолларда барча давлат хизматчилари хулқ-атворининг аниқ қоидаларини белгилашга, “бундай ҳолатлар рўй бериш эҳтимолини мумкин қадар камайтириш ва улар рўй берган ҳолда, уларни жамият манфаатларида ҳал қилиш”га қаратилган [4].

Аргентина Жиноят кодексининг 286-моддасига (Ноқонуний бойиш) мувофиқ, ҳар қандай шахс ундан талаб қилинганда ўзи ёки учинчи шахс учун бирор бир бойликнинг келиб чиқишини уни яширишни кўзлаб исботлаб бера олмаса ҳамда мазкур бойлик миқдори ўз хизмат ваколатини тугутганидан 2 йилдан ошмайдиган муддатдаги иш ҳақи ва бошқа даромадидан кўп бўлса, жиноий жавобгарликка тортилади. Бунда нафақат шахснинг пуллари, буюмлари ёки товарлари, балки сўндирилган қарздорлиги ва бажарилган бошқа мажбуриятлари ҳам инobatга олинади [5].

Колумбия Жиноят кодекси 412-моддаси (Ноқонуний бойиш) га кўра, давлат хизматида бўлганида ёки давлат вазифаларини бажарган ва шу вақт ичида ёки ундан кейинги икки йил давомида ўзлари учун ёки бошқа биров томонидан бойликнинг асоссиз равишда кўпайишига эришган ҳар қандай давлат хизматчиси, агар бундай хатти-ҳаракатлари бошқа турдаги ҳуқуқбузарлик сифатида эътироф этилмаса, ноқонуний бойиш учун жавобгарликка тортилади [6].

Чили жиноят қонунчилиги эса мансабдор шахснинг ўз лавозимини бажараётганда мол-мулкининг номувофиқ ва асоссиз равишда кўпайиши учун жавобгарликни белгилайди. Бундан ташқари, мамлакат қонунчилигида порахўрлик жиноятлари учун пора предметидан келиб чиққан ҳолда алоҳида жавобгарлик чоралара белгиланади. Жумладан, Чили Жиноят кодекси 248-моддаси номоддий кўринишдаги порани моддий қимматликка эга бўлган пора олиш жиноятидан ажратади [7].

2) Европа давлатлари жиноят қонунчилиги:

Транспаренси Интернешнл ташкилоти маълумотларига кўра коррупция даражаси энг паст бўлган давлатлардан бири **Финляндия** ҳисобланади. Мамлакат Жиноят кодексида “коррупция” тушунчаси берилмаган, мансабдор шахслар порахўрлиги учун қилмишнинг ижтимоий хавфлилигига қараб жарима ёки 4 йилгача бўлган муддатга қамоқ жазоси татбиқ этилади.

Финляндияда коррупцияга қарши кураш ҳақида махсус қонун мавжуд эмас, махсус орган ҳам тузилмаган. Коррупциянинг олдини олишга қаратилган ҳужжатлар ичида энг муҳими Ахлоқ қоидалари бўлиб, уларнинг ижроси устидан назорат мамлакат Президенти томонидан тайинланадиган, бироқ, мутлоқ мустақил фаолият юритувчи Адлия канцлери ва парламент вакили Омбудсман томонидан олиб борилади.

Францияда XX асрнинг 90-йилларида барча давлат хизматчиларига ва коррупция таъсирига берилиши мумкин бўлган жамоат хизмати кадрларига ўз мол-мулки ва даромадлари ҳақида маълумот бериш мажбурияти юкланди. Бундан ташқари, Франция ҳукумати Адлия вазирлиги қошида Коррупцияга қарши кураш марказий хизмати ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилди.

Франция жиноят қонунчилигида мавқени суиистеъмол қилиш жинояти учун жавобгарлик белгилашда кенг жиҳатдан ёндашилган бўлиб, мазкур давлат Жиноят кодексининг 433-2-моддаси мавқени суиистеъмол қилиш жиноятининг актив ва пассив шакллари қамраб олган [8].

Мавқени суиистеъмол қилишнинг пассив кўриниши сифатида ҳар қандай шахс томонидан ўзининг ҳақиқий ёки тахмин қилинган мавқеидан фойдаланган ҳолда давлат ҳокимияти ёхуд бошқаруви органидан тақдирланиши, лавозим берилиши, келишувга ёки бошқа ҳар қандай фойдали қарорнинг қабул қилинишига эришилиши эвазига бевосита ёки билвосита совға ёхуд ҳар қандай афзалликларни қабул қилиш ёки сўраш тушунилса, жиноятнинг актив шакли юқоридаги ҳаракатларни содир этганлик учун афзалликлар тақлиф қилишдан иборат саналади.

Германия тажрибаси коррупцияга таъсирчан соҳаларни аниқлаш, мамлакат марказий банкида давлат хизматчиларини пора эвазига оғдиришда фош қилинган жисмоний ва юридик шахсларнинг маълумотлар базаларини ташкил этиш коррупциянинг олдини олиш борасида энг самарали ташкилий-ҳуқуқий чоратадбирлар бўлиши мумкинлигини кўрсатади. Бу уларга янги ном билан ёки бошқа ниқоб остида давлат буюртмаларини олишга, бошқарув кадрларини ротация қилишга, бошқарув ходимлари фаолияти устидан ички назорат олиб борадиган ташқи бўлинмалар ташкил этишга имкон бермайди [9].

Нидерландия давлатида пора олиш-беришда воситачилик қилиш алоҳида жиноят таркиби ҳисобланмасдан, бундай ҳаракатлар пора олганлик ёки пора берганлик тўғрисидаги моддалар бўйича жиноятда иштирокчилик сифатида квалификация қилинади. Бироқ, судьялар томонидан пора олиш жинояти алоҳида жиноят таркиби сифатида белгиланиб, мазкур жиноят учун оғирроқ жавобгарлик назарда тутилади (ЖК 364-моддаси) [10].

Бельгия Жиноят кодекси 247-моддасида мавқени суиистеъмол қилиш жинояти мустақил жиноят таркиби сифатида белгиланган бўлиб, унга давлат функцияларини бажарувчи шахснинг хизмат жиҳатидан ўзига тегишли бўлган реал ёки тахмин қилинаётган мавқеидан фойдаланган ҳолда давлат ҳокимияти вакилига бирор бир

ҳаракатни содир этиш ёки содир этишдан тийилиши мақсадида таъсир кўрсатиш сифатида баҳо берилган.

Шунингдек, афзалликни тақдим этувчи томонидан бирор-бир шахсни тегишлича мавқега эгаллигини тахмин қилган ҳолда унга коррупциявий таклифлар билан чиқилиши, мазкур шахснинг бундай мавқега эгаллиги ёки эга эмаслигидан қатъи назар жиноий жавобгарликка асос бўлади.

Шу билан бирга, Бельгия давлати жиноят қонунчилиги порахўрликнинг актив ва пассив шакллари ажратадилар. Жумладан, Жиноят кодекснинг 246-моддасига мувофиқ, жамоат вазифаларини амалга оширувчи шахснинг ўзи ёки бошқа шахс учун бирор бир таклиф, ваъда ёки ҳар қандай хусусиятдаги нафни, бевосита ёки учинчи шахслар орқали қабул қилиши, сўраши ёки тасдиқлаши пассив порахўрлик деб топилади [11].

Мазкур модданинг 2-қисмига кўра, кодекснинг 247-моддасида назарда тутилган хатти-ҳаракатлардан бирортасини қабул қилиши учун жамоат вазифаларини бажарувчи шахсга, мазкур шахснинг ўзи ёки бошқа шахс учун тўғридан-тўғри ёки учинчи шахслар орқали ҳар қандай хусусиятдаги афзалликни таклиф қилиш, ваъда қилиш ёки тақдим қилишдан иборат бўлган хатти-ҳаракатлар актив порахўрлик деб топилади.

Демак, Бельгия жиноят қонунчилигига кўра нафақат пора олиш ва бериш, балки порани ваъда қилиш, сўраш, таклиф қилиш ёки шундай таклифни қабул қилиш ҳам жазога сазовор қилмиш ҳисобланади.

Люксембург жиноят қонунчилиги мавқени суиистеъмол қилиш жиноятини ваколатни суиистеъмол қилиш жинояти билан уйғунлаштиради. Жиноят кодекснинг 288-моддасига мувофиқ, мавқени суиистеъмол қилиш – бу мансабдор шахснинг ҳокимият вакиллари томонидан фойдали қарор чиқарилишига эришиш мақсадида ўз ваколатларидан уларни суиистеъмол қилган ҳолда фойдаланишидир [12].

Испания Жиноят кодекси порахўрлик жиноятини пора эвазига амалга оширилган хатти-ҳаракатларнинг қонуний ёки ноқонунийлигига кўра икки турга ажратади. Кодекснинг 419-моддасида мансабдор шахс ёки давлат хизматчисининг ўз хизмат мажбуриятларини бузиш ёки бажармаслиги эвазига ўзи ёки учинчи шахслар фойдасини кўзлаб совға, мукофот ёки ҳар қандай кўринишдаги тақдирлашни қабул қилиши, сўраши ёки қабул қилишга розилик билдириши учун жиноий жавобгарлик белгиланган бўлса, 420-моддаси шундай хатти-ҳаракат ёки ҳаракатсизликларни ўз мажбуриятларини бузмаган ҳолда содир этиш учун жиноий жавобгарликни назарда тутди [13].

Ирландия “Жиноий одил судлов (коррупциявий ҳуқуқбузарликлар) тўғрисида”ги қонунига мувофиқ, актив порахўрлик порани тақдим этиш, таклиф қилиш ёки тақдим этишга розилик билдириш каби ҳаракатларни қамраб олса, пассив порахўрлик деганда порани қабул қилиш, сўраш ёки қабул қилишга розилик билдириш тушунилади. Бунда порани нафақат шахснинг ўзи, балки учинчи шахслар фойдасини кўзлаб олиш ёки бериш учун ҳам жиноий жавобгарлик белгиланади [14].

Литва Жиноят кодекси 226-моддасида ҳам мазкур турдаги қилмишлар учун жиноий жавобгарлик белгиланган бўлиб, унга кўра, суиистеъмол қилиниши учун жавобгарлик юзага келадиган мавқе сифатида шахснинг ижтимоий мақоми,

қариндошлик алоқалари, хизмат билан боғлиқ мавқеи, шунингдек, давлат ёки маҳаллий бошқарув органлари ёхуд халқаро ташкилотлар билан боғлиқ бўлган ҳар қандай алоқалари инобатга олинади.

Литвада пора эвазига амалга оширилган ҳаракат ёки ҳаракатсизликнинг қонунийлиги ёки қонунга зидлигига кўра ажратилишини кўриш мумкин. Жумладан, ЖКнинг 225-моддаси қонунга зид ҳаракатларни бажариш орқали пора олиш кўринишидаги жиноят учун оғирроқ жавобгарликни назарда тутди. Шунингдек, Литва жиноят қонунчилиги поранинг миқдори кўп миқдорни ташкил қилгани ҳолатлари учун оғирлаштирувчи қисмлар билан жавобгарликка тортиш тўғрисидаги нормаларни белгилайди [15].

Литва Жиноят кодекси 189¹-моддасига мувофиқ, энг кам иш ҳақининг 500 бараваридан ошадиган мол-мулкка мазкур мулкнинг қонуний манбадан олиниши мумкин эмаслигини билган ёки билиши мумкин бўлгани ҳолда мулк ҳуқуқи асосида эгалик қилаётган шахс ноқонуний бойиш учун жиноий жавобгарликка тортилади. Айни чоғда, башарти мол-мулкни учинчи шахсдан қабул қилиб олган шахс ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан ушбу мол-мулкнинг қонунийлиги юзасидан текширув бошланганига қадар унинг шубҳали манбадан олингани ҳақида ўз ихтиёри билан муружаат қилган тақдирда жиноий жавобгарликдан озод этилади.

Эътиборга молик жиҳати шундаки, Литва қонунчилиги нафақат мансабдор шахсларнинг ноқонуний бойлик орттириши, балки ҳар қандай шахснинг ноқонуний бойиши ҳолатини жиноят сифатида эътироф этади.

3) Осиё давлатлари жиноят қонунчилиги:

Гонконг 1971 йилдаги "Порахўрликнинг олдини олиш тўғрисида"ги қонуннинг 4-моддасига мувофиқ, ҳар қандай шахс томонидан, хоҳ Гонконгда, хоҳ бошқа жойда бўлмасин, қонуний ваколат ёки асосга эга бўлмагани ҳолда давлат хизматчисига унинг:

- давлат хизматчиси сифатидаги ҳар қандай ҳаракатни бажариш ёки уни бажаришдан воз кечганлиги;

- шу ёки бошқа давлат хизматчисининг ҳар қандай бошқа давлат хизматчиси томонидан давлат хизматчиси сифатида амалга оширилаётган ҳаракатни тезлаштириши, кечиктирганлиги, тақиқлаганлиги ёки олдини олганлиги;

- ҳар қандай шахсга давлат идораси билан ҳар қандай бизнесни амалга оширишда ёрдам бериш, уни қўллаб-қувватлаш, тўсқинлик қилиш ёки кечиктириши кабиларни амалга оширганлиги учун ҳар қандай манфаатни тақдим этиши унинг жавобгарликка тортилишига асос бўлади [16].

Шунингдек, мазкур қонун бош ижрочи (давлат раҳбари) пора бериш ва унинг пора олиш жиноятларини бошқа мансабдор шахсларнинг порахўрлиги жиноятларидан ажратади.

"Порахўрликнинг олдини олиш тўғрисида"ги қонунга мувофиқ, ўзининг айни вақтдаги ёки илгари эгаллаб турган лавозимига нисбатан номутаносиб ва юқори турмуш тарзига эга бўлган ёки шундай мол-мулкка эгалик қилаётган ҳар қандай раҳбар ёки хизматчи, агар юқоридагича ҳолат юзасидан судга етарлича тушунтириш бера олмаса, ноқонуний бойиш жиноятини содир этган деб топилади.

Жанубий Корея Жиноят кодекси 129-моддаси пора олишдан ташқари пора сўраш ва пора олишга ваъда бериш учун ҳам жавобгарликни белгилайди. Қизиқи, хаттоки

шахснинг пора бериш ҳақида ўз хоҳишини намоён қилгани ҳолати ҳам жазога сазовор қилмиш сифатида баҳоланади (ЖК 133-модда) [17].

Сингапурнинг “Коррупциянинг олдини олиш тўғрисида”ги қонунида парламент аъзоларининг пора олиши ва уларга пора берганлик жинойти давлат хизматчисининг порахўрлиги жинойтидан ажратилган [18]. Шунингдек, Гонконг қонунчилигида бўлгани каби порахўрлик жинойтлари пора эвазига амалга ошириладиган ҳаракатларнинг аниқ рўйхатини белгилаш орқали чегаралаб қўйилган.

Бундан ташқари, мазкур қонунда пора олиш ва беришдан ташқари пора сўраш, қабул қилиш ёки қабул қилишга ваъда бериш, шунингдек, пора беришни ваъда қилиш ёки пора таклиф қилганлик учун ҳам жавобгарлик назарда тутилган.

Ҳиндистон жинойт қонунчилигига биноан, давлат хизматчиси ёки унинг номидан бошқа бир шахс давлат лавозимини эгаллаб турган вақтида ўз даромадидан ортиқча бўлган мол-мулкка эгалик қилгани ҳолда мазкур мулкнинг қонуний манбасини исботлаб бера олмаса, жавобгар деб топилади [19]. Ушбу нормада шахснинг жавобгарликка тортилиш доираси унинг муайян бир лавозимни эгаллаб турган даври билан чегаралаб қўйилганини кўришимиз мумкин.

Мавқени суистеъмол қилиш жинойти қонунчиликда порахўрлик жинойти таркибига киритилган.

Малайзиянинг 1997 йилдаги коррупцияга қарши қонуни 32-моддасида белгиланишича, прокурор ҳар қандай давлат хизматчиси ўзининг амалдаги ва илгариги эгаллаб турган лавозимига кўра эга бўлиши мумкин бўлган даражадан ортиқча бўлган ҳар қандай мулкка эгалик қилаётгани ёки шундай мулкни бошқараётгани ҳақида асосли гумонга эга бўлса, ўз ёзма кўрсатмаси орқали ушбу мулкнинг манбасини кўрсатишни талаб қилиши мумкин ва давлат хизматчиси бундай манбани қониқарли равишда исботлаб бера олмаган тақдирда жинойт содир этишда айбдор деб топилади.

Жинойт қонунчилигида мавқени суистеъмол қилишдан манфаатдор бўлган шахслар доираси тор доирада, яъни мавқени суистеъмол қилган шахснинг ўзи, унинг қариндошлари ҳамда танишлари билан чегаралаб қўйилган.

Шунингдек, Малайзиянинг 2009 йилдаги “Коррупцияга қарши курашиш комиссияси тўғрисида”ги қонунида порахўрлик жинойтлари пора эвазига амалга ошириладиган ҳаракатларнинг аниқ рўйхатини белгилаш орқали чегаралаб қўйилган [20].

Хитой қонунчилигига кўра, мол-мулк ёки харажати унинг қонуний даромадидан ошиб кетган ҳар қандай давлат амалдорига, фарқ жуда катта бўлган тақдирда, ўз мулкининг манбаларини тушунтириш мажбурияти юкланади. Агар у манбалар қонуний эканини исботлай олмаса, унинг қонуний даромадидан ошадиган қисми ноқонуний бойлик деб ҳисобланади. Ҳар қандай давлат амалдори Хитой ташқарисидаги банкда сақланувчи ўз маблағлари ҳақида тегишли тартибда давлатга хабар қилиши шарт [21].

4) МДХ давлатлари жинойт қонунчилиги:

Россия Федерациясида 1997 йилда “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида”ги қонун қабул қилинган. Қонуннинг “Умумий тушунчалар” деб номланган 1-бобига киритилган қолган 3-6-моддаларида коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик субъектлари (3-модда), бундай ҳуқуқбузарликлар турлари (4-модда) ва уларнинг

таснифи (классификацияси) (5-модда) ҳамда қонуннинг амал қилиш доираси (6-модда) белгилаб берилган.

Қонуннинг 3-бобида (15-26-моддалар) давлат (муниципал) хизматчиси манфаатларининг тўқнашувини олдини олишга қаратилган бир қатор меъёрлар, шу жумладан, бир йўла бир неча лавозимларда ишлаш чегаралари ва бундай ҳолларда ушбу чекловларга риоя этилиши, даромадлар олиш ва тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш бўйича чекловлар, совғалар ва ҳайр-эҳсонларни олиш бўйича чекловлар белгилаб қўйилган.

Қонуннинг 27-32-моддаларни ўз ичига олган 4-бобида коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарлик белгиланган бўлиб, 27-моддада коррупцияга қарши кураш бўйича Давлат органи томонидан коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни кўриб чиқиш тартиби ва далил (факт) ларни текшириш бўйича ваколатлари кўрсатилган.

Қозоғистон Республикасининг “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида”ги қонуни 2-моддасида коррупцияга таъриф берилган бўлиб, унга кўра коррупция деганда “давлат вазифаларини бажараётган ва уларга тенглаштирилган шахсларнинг ўз хизмат ваколатларидан ва улар билан боғлиқ имкониятлардан фойдаланиб, шахсан ёки воситачилар орқали қонунда кўзда тутилмаган моддий неъматларни ва имтиёзларни қўлга киритиши, шунингдек, мазкур шахсларнинг уларга жисмоний ва юридик шахслар томонидан айтиб ўтилган неъматларни ва имтиёзларни ғайриқонуний равишда бериш йўли билан ўз томонига оғдирилиши” тушунилади.

Грузия жиноят қонунчилиги мавқени суистеъмол қилишга қаратилган ҳаракатлар содир этилганда мазкур ҳаракатлар натижасида таъсир кўрсатишга эришилган-эришилмагани ёки кўрсатилган таъсирнинг кўзланган натижага олиб келган-келмаганидан қатъий назар, бундай қилмишни тугалланган жиноят сифатида баҳолайди [22].

Бундан ташқари, жиноят қонунчилиги поранинг учинчи шахслар фойдасини кўзлаб берилиши ёки олиниши ҳолатини ҳам жинойий қилмиш сифатида баҳолайди.

Айтиш жоизки, Грузия қонунчилигида пора олиш ва беришдан ташқари пора сўраш, таклиф қилиш, таклифни қабул қилиш, пора бериш ҳақида ваъда бериш ва бундай ваъдани қабул қилганлик каби ҳаракатлар ҳам жазога сазовор қилмиш сифатида ўз аксини топган.

Украина жиноят қонунчилигига мувофиқ, давлат ёки маҳаллий бошқарув функцияларини амалга оширувчи шахс томонидан ўзининг қонуний даромадига нисбатан олти минг рублдан кўпроқ бўлган активларни эгаллаш учун жинойий жавобгарлик белгиланган [23]. Юқорида кўрсатилган активлар сифатида пуллар ва бошқа бойликлар, мулкый ҳуқуқлар, номоддий активлар, шу жумладан, криптовалюталар, шунингдек, молиявий мажбуриятларнинг қисқариши ҳамда юқорида кўрсатилган ваколатли шахсга нисбатан амалга бажарилган ишлар ва хизматларни белгилайди.

Арманистон Жиноят кодексининг 311.2-моддасига мувофиқ, мавқени суистеъмол қилиш нафақат муайян бир қарорга эришиш, балки хизмат бўйича ҳомийлик қилиш ёки енгиллик яратиш мақсадида содир этилганда ҳам жиноят сифатида эътироф этилади.

Жиноят қонунчилигида ноқонуний бойиш жиноят сифатида эътироф этилган бўлиб, мамлакат Жиноят кодексининг 310.1-моддасига кўра, қонунчиликда белгиланган тартибда декларация тақдим қилиши лозим бўлган мансабдор шахснинг мол-мулки ҳисобот даври давомидаги қонуний даромадларига қараганда сезиларли миқдорда кўпайиши ва (ёки) мажбуриятлари камайиши ҳолати мазкур мансабдор шахс томонидан мантиқий жиҳатдан асослаб берилмаган, шунингдек, унинг ҳаракатларида бошқа бир жиноят белгилари мавжуд бўлмаган тақдирда ноқонуний бойиш деб топилади ва жиноий жавобгарликка асос бўлади [24].

Активларни эгаллаш деганда, уларнинг давлат ёки маҳаллий бошқарув функцияларини бажаришга ваколатли бўлган шахс томонидан, шунингдек, шундай ваколатли шахснинг номидан ёхуд унинг топшириғига кўра бошқа жисмоний ёки юридик шахс томонидан мулк сифатида қўлга киритилиши ҳамда бундай активлар бўйича уларни тасарруф этишга қаратилган ҳаракатларни амалга ошириш тушунилади.

Арманистон жиноят қонунчилигидаги пора олиш учун жавобгарлик белгиланган моддалари диспозицияларида хизмат бўйича ҳомийлик қилиш ёки енгиллик яратиш каби ҳаракатлар ҳам қамраб олинган.

Коррупциявий жиноятлар учун жавобгарликка оид хорижий давлатлар қонунчилиги нормаларининг қиёсий-ҳуқуқий таҳлили қўйидаги хулосалар қилиш имконини берди:

1. Жиноят кодексининг 192⁹-192¹⁰, 210-214-моддаларига чет эл давлат ва нодавлат ташкилотлари ҳамда халқаро оммавий ташкилотлар мансабдор шахслари ва хизматчиларининг пора олиши ёки бундай тоифадаги шахсларга нисбатан пора бериш учун жиноий жавобгарликни назарда тутувчи ўзгартириш ва қўшимчалар киритилиши керак.

2. Жиноят кодексининг порахўрлик учун жавобгарликни назарда тутувчи моддалари диспозициясига тегишлича ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш орқали номоддий қимматликлар ва номулкий манфаатдорликни мазкур жиноятларнинг предмети сифатида белгилаш зарур.

3. Халқаро стандартлар ва хориж тажрибасига асосланган ҳолда пора таклиф қилиш, пора беришни ваъда қилиш, пора сўраш ва пора ҳақидаги таклифни қабул қилиш каби ҳаракатларни тугалланган жиноят сифатида эътироф этиш лозим.

4. Жиноят кодексини ноқонуний бойлик орттириш жинояти учун жавобгарликни назарда тутувчи янги модда билан тўлдириш зарур.

5. “Бойлик орттириш” тушунчаси остида қўйидагиларни тушуниш мақсадга мувофиқ:

“Бойлик ортириш — пул маблағлари ва бошқа мол-мулклар, мулкый ҳуқуқлар ва номоддий активларнинг бевосита ёки бошқа жисмоний ёхуд юридик шахс орқали мулк сифатида қўлга киритилиши, шунингдек, молиявий мажбуриятларнинг қисқариши ҳамда бажарилган ишларни қабул қилиш ва хизматлардан фойдаланиш”.

6. Жиноят кодексини мавқени суистеъмол қилиш учун жавобгарликни назарда тутувчи янги модда билан тўлдириш лозим.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. URL: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/934510>

2. URL: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/934510>.
3. Title 18 of the United States Code // [Electronic resource] URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title18&edition=prelim>
4. Ермилин Л. Законодательство Канады: что такое “конфликт интересов”? // Советская юстиция. – 1990. - №23. – С. 32.
5. Código Penal de la Nación Argentina // [Electronic resource] URL: <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16546/texact.htm>
6. Código Penal Colombiano - Ley 599 de 2000 // [Electronic resource] URL: https://leyes.co/codigo_penal.htm
7. Código Penal de Chile // [Electronic resource] URL: <https://www.leychile.cl/Navegar?idNorma=1984>
8. Criminal Code of the French Republic // [Electronic resource] URL: https://www.legislationline.org/download/id/8546/file/France_CC_am012020_fr.pdf
9. Koop V. Corruption // Parlament. – 1998. - №9-10. – 2 p.
10. Criminal Code of the Kingdom of Netherlands // [Electronic resource] URL: https://www.legislationline.org/download/id/6415/file/Netherlands_CC_am2012_en.pdf
11. Criminal Code of the Kingdom of Belgium // [Electronic resource] URL: https://www.legislationline.org/download/id/8240/file/Belgium_CC_1867_am2018_fr.pdf
12. Criminal Code of Luxembourg // [Electronic resource] URL: https://www.legislationline.org/download/id/8273/file/Luxembourg_Criminal_Code_am2018_fr.pdf
13. Criminal Code of the Kingdom of Spain // [Electronic resource] URL: https://www.legislationline.org/download/id/6443/file/Spain_CC_am2013_en.pdf
14. Criminal Justice (Corruption Offences) Act 2018 // [Electronic resource] URL: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2018/act/9/enacted/en/html>
15. Criminal Code of Lithuania // [Electronic resource] URL: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf
16. Cap. 201 Prevention of Bribery Ordinance // [Electronic resource] URL: <https://oelawhk.lib.hku.hk/items/show/2838>
17. Republic of Korea: Criminal Code [Republic of Korea], 3 October 1953 // [Electronic resource] URL: <https://www.refworld.org/docid/3f49e3ed4.html> [accessed 7 May 2020]
18. Prevention of Corruption Act (Chapter 241) (Original Enactment: Ordinance 39 of 1960) Revised edition 1993 // [Electronic resource] URL: <https://sso.agc.gov.sg/Act/PCA1960>
19. Prevention of Corruption Act, 1988 // [Electronic resource] URL: <http://legislative.gov.in/sites/default/files/A1988-49.pdf>
20. Malaysian Anti-Corruption Commission Act 2009 // URL: [http://www.agc.gov.my/agcportal/uploads/files/Publications/LOM/EN/Act%20694%20%20\(15_5_2015\).pdf](http://www.agc.gov.my/agcportal/uploads/files/Publications/LOM/EN/Act%20694%20%20(15_5_2015).pdf)
21. Criminal Law of the People’s Republic of China // [Electronic resource] URL: <https://www.fmprc.gov.cn/ce/cgvienna/eng/dbtyw/jdwt/crimelaw/t209043.htm>
22. Уголовный кодекс Грузии (Дата принятия: 22.07.1999) // [Электронный ресурс] URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf> (дата обращения: 07.05.2020).

23. Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 года № 2341-III (Принят 18 апреля 2003 года) // [Электронный ресурс] URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30418109 (дата обращения: 07.05.2020).

24. Уголовный кодекс Республики Армения // [Электронный ресурс] URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=63312> (дата обращения: 07.05.2020).